

Краєзнавча робота шкільної бібліотеки

http://lib.kherson.ua/kr_rob-1.htm

Напрями краєзнавчої роботи бібліотек (історичне краєзнавство, літературно-мистецьке краєзнавство, етнографічне краєзнавство, бібліотечне краєзнавство)

Організація фонду краєзнавчих документів

Виставкова робота

Комплексні заходи щодо популяризації краєзнавчих документів

Практична робота

Слайд 2

Краєзнавчий фонд

Поділяється на фонд краєзнавчих документів та фонд місцевих видань. Документи, пов'язані з краєм змістом, - незалежно від тиражу, мови, місця видання чи виготовлення, політичної чи ідейної спрямованості (краєзнавчі документи).

Документи, пов'язані з краєм походженням (місцеві видання), опубліковані на території краю, - незалежно від їх змісту, виду, способу видання, мови, в т.ч. малотиражні, внутрівідомчі, вузькоспеціальні та ін."

Слайд 3

Склад фонду краєзнавчих документів

Головним критерієм для відбору документів у такий фонд є наявність у них відомостей про край.

Для ФКД бібліотек характерний широкий видовий склад зібраних в них документів: книги; рукописні, електронні, машинописні, візуальні, аудіальні, ізографічні, картографічні, нотні документи і т.ін.

Зміст ФКД схожий із змістовною структурою всього фонду бібліотеки: видання суспільно-політичного напрямку, природничонаукові, технічні; література з питань сільського господарства, культури і мистецтва; художня література і т.д., тобто, документи, що охоплюють усі аспекти суспільно-політичного, економічного, культурного життя області, району, міста або села.

Крім того, бібліотека збирає і неопубліковані (рукописні, машинописні, електронні, графічні) краєзнавчі документи, але їх обсяг у фонді має бути таким, щоб не виникла ситуація, коли бібліотека виконує функції архіву.

Слайд 4

Не слід відбивати в краєзнавчому каталозі документи вузькоспеціального характеру, а саме:

- розпорядження місцевих організацій, які не мають принципового значення, наприклад, про зміни графіків роботи транспорту, очистку вулиць;
- адміністративно-управлінські, оперативно-господарчі і технічні документи, інструктивно-виробничі матеріали, які видаються для службового користування в установах і на підприємствах;
- форми, бланки та інструкції з обліку та звітності, технічні вказівки і вимоги, тарифно-кваліфікаційні довідники, пам'ятки з техніки безпеки і т.ін.;
- рекламні і комерційні об'яви навчальних закладів, культурно-освітніх установ, спортивних та інших організацій і установ;

- програмно-методичні видання (навчальні плани, програми, інструкції), підручники та навчальні посібники, в яких немає місцевого матеріалу.

Видання місцевих наукових установ, праці вчених некраєзнавчого змісту, видані на території області, слід збирати в каталозі (картотеці) місцевих видань.

Слайд 5

Вимоги до відбору

Відібрані документи мають задовольняти таким основним вимогам:

- включати відомості про край (область), які мають суспільно-політичне, історичне або наукове значення;
- відображати нове в житті області (політичному, суспільному, розвитку економіки, культури, науки);
- вміщувати конкретні фактичні або підсумкові статистичні дані.

Слайд 6

Джерела для виявлення документів про край:

- центральні періодичні видання (газети, журнали);
- місцеві періодичні видання (газети, журнали);
- поточні бібліографічні посібники; видання Книжковї палати України (“Літопис книг”, “Літопис журнальних статей”, “Літопис рецензій”, “Літопис картографічних видань”);
- ретроспективні бібліографічні посібники;
- фонди інших книгозбірень.

Слайд 7

Особливості формування фонду

Своєрідність ФКД і в тому, що краєзнавчі документи збираються і зберігаються незалежно від їхньої актуальності в даний час і не підлягають списанню як застарілі за змістом. Типова помилка бібліотечних працівників у минулі роки – виключення з ФКД або передання в спецхрани документів певних періодів нашої історії, “забуття” подій, фактів, а також видань, присвячених особам, діяльність яких була засуджена, внаслідок чого багато документів втрачено назавжди, а в фондах утворились невиправдані лакуни. Отже, матеріали про уродженців міста, села, їх твори краєзнавчого змісту необхідно збирати в бібліотеках незалежно від популярності цих людей в даний час.

Слайд 8

Збереження фонду

У приміщеннях, де зберігається цей фонд, мають підтримуватися оптимальна температура і вологість повітря, відповідний санітарно-гігієнічний режим, забезпечуватися протипожежні і соціальні заходи захисту краєзнавчих документів. Треба також здійснювати своєчасний ремонт, реставрацію і опрацювання видань. Як відомо, більшість з них видано у м’якій обкладинці та на другосортному папері. Краєзнавчі матеріали рідко перевидаються і тому кращі з них внаслідок довгострокового використання втрачають зовнішню привабливість, фізично зношуються. Бібліотекам варто вести роботу по переведенню паперових рідкісних краєзнавчих видань на нетрадиційні форми відображення інформації.

Слайд 9

Використання краєзнавчого фонду лише тоді матиме інтенсивний та різнобічний характер, коли він знайде адекватне відображення в **краєзнавчому довідково-бібліографічному апараті**. Це:

- краєзнавча картотека;
- фонд виконаних довідок краєзнавчого характеру;
- тематичні теки (папки), досьє, альбоми газетних вирізок; формуючи їх, бібліотекар враховує такі фактори, як: читацький попит на певні теми; наявність у фонді бібліотеки книг на певну тему; повнота відображення теми в інших джерелах, присутніх у фонді; характер публікації (розгорнуті аналітичні статті; новизна фактів; багатий ілюстративний матеріал тощо);
- фактографічні картотеки з питань історії, культури, економіки, екології краю;
- фототеки – колекції оригінальних фото, що ілюструють минуле та сучасне життя краю зі стислими анотаціями; вирізки фотоматеріалів, опублікованих у районній та обласній пресі – це не лише важливий фактографічний матеріал, а й можливість багато ілюструвати бібліотечні виставки.
- фонд довідкових видань та бібліографічних посібників краєзнавчого змісту.

Слайд 10

Краєзнавча картотека шкільної бібліотеки відображає як книги в цілому, окремі розділи, статті із книг, так і публікації в періодичних виданнях, присвячені краю, що призначені учням та вчителям.

Краєзнавча картотека складається з трьох основних частин:

- **систематичної**;
- **персоналій** – документи про видатних осіб(місцевих діячів, письменників, митців), чие життя та діяльність пов'язані з краєм, згруповані за алфавітом прізвищ;
- **топографічної** – документи про окремі населені пункти, географічні території, об'єкти, розташовані в алфавітному порядку їх назв.

Систематична частина обов'язково повинна мати розділи:

- Край в цілому;
- Природа і природні ресурси краю;
- - Екологія краю;
- Історія краю;
- - Етнографія краю;
- Економічний розвиток краю;
- - Сільське господарство;
- Освіта;
- - Дитячі організації в краї, дитячі рухи, акції;
- - Діти – переможці конкурсів, олімпіад, лауреати та дипломанти фестивалів (про них);
- Фізична культура і спорт;
- Суспільно-політичне життя краю;
- Культурне життя краю;
- Мистецтво; край у творах мистецтва;
- Літературне життя краю; край в художній літературі;
- - Місцеві письменники, їх твори і література про них;
- - Дитяча література краю

Структура основних розділів

I. Область в цілому

- Загальні праці про область
- Населення. Національний склад. Демографія
- Адміністративно-територіальний поділ
- Видатні діячі і область. Знатні уродженці області
- Краєзнавство
- Пам'ятки історії і культури. Їх охорона

Література **загального змісту** включає офіційні документи і урядові постанови, що стосуються області; книги і статті описового характеру про область в цілому або ті, що висвітлюють декілька проблем життя області за великий історичний період; довідкові видання; статистичні збірники; матеріали про відзначення ювілейних і знаменних дат області; друковані ізоматеріали.

У **наступному** підрозділі вміщується література про переписи населення, міграційний рух, етнічний, національний і професійний склад, матеріали про демографічні дослідження.

Основу підрозділу **“Адміністративно-територіальний поділ”** складають довідники адміністративно-територіального поділу і матеріали про зміни в структурі населених пунктів області.

В підрозділі **“Видатні діячі і область. Знатні уродженці області”** доцільно розмістити матеріали про видатних осіб, чия діяльність була пов'язана з життям краю, збірники про знатних земляків, уродженців краю.

Підрозділ **“Краєзнавство”** містить літературу про краєзнавчий рух в області.

Останній підрозділ включає літературу про пам'ятки історії, архітектури і культури на території області, їх відродження, збереження і реставрацію, а також матеріали про реституцію історичних і культурних цінностей.

При наявності достатньої кількості літератури підрозділи можуть бути розширені, деталізовані рубриками.

II. Історія області. Археологія. Етнографія

1. Археологія. Археологічні експедиції і дослідження на території області

У підрозділі **“Археологія”** відображаються матеріали про археологічні розкопки і відкриття на території області, збірники наукових експедицій, описи археологічних знахідок, література про окремі археологічні пам'ятки.

2. Етнографія

Література про походження, розселення, культурно-побутові взаємозв'язки народів, які жили колись і проживають тепер на території області, їх обряди, звичаї, традиції, а також матеріали і звіти етнографічних експедицій подаються в підрозділі **“Етнографія”**.

3. Допоміжні історичні дисципліни

Підрозділ **“Допоміжні історичні дисципліни”** вміщує літературу з генеалогії, хронології, геральдики, сфрагістики, метрології, нумізматики, тощо.

4. Історія області до 1917 р.

- найдавніше минуле
- область у IX-XIII ст.

- область у XIV – середині XVII ст.
- область у другій половині XVII – XVIII ст.
- область у XIX ст.
- область на початку XX ст.
- 5. Область у радянський період
 - 1917-1920 рр.
 - 1921-1939 рр.
 - 1939-1945 рр.
 - друга половина 40-х – перша половина 50-х рр.
 - друга половина 50-х – перша половина 80-х рр.
 - 1985-1991 рр.
- 6. Область у період незалежної української держави.

III. Природа і природні ресурси. Екологія

До розділу включається література описового характеру про природу області, її фізико-географічну характеристику: відомості про ландшафт, рельєф, гідроресурси, корисні копалини, клімат, рослинний і тваринний світ.

В рубриках розділу представляються описи подорожей, матеріали наукових експедицій, нариси про діяльність дослідників природи. Значний інтерес являє інформація про екологічний стан області, заходи по охороні природи і навколишнього середовища.

В залежності від забезпеченості літературою доречно виділяти рубрики, які характерні для даної області. Наприклад: “Гори”, “Заповідники. Заповідні місця”, “Національні парки”, тощо. Літературу, присвячену більш значній території, до складу якої входить область, також бажано включати до даного розділу. Наприклад: Карпати, Дніпро, Чорне море, тощо.

IV. Народне господарство

1. Загальні питання розвитку економіки
2. Бюджет. Фінанси. Банківська справа.
3. Приватизація. Підприємництво. Бізнес
4. Промисловість. Загальні питання
 - Окремі галузі промисловості
- 86
5. Будівництво
6. Транспорт
7. Зв'язок
8. Комунальне господарство
9. Побутове обслуговування
10. Торгівля. Кооперація. Громадське харчування
11. Сільське господарство
 - Загальні питання розвитку
 - Сільськогосподарські підприємства (колгоспи, радгоспи, агрофірми)
 - Фермерство
 - Рослинництво
 - Тваринництво
12. Лісове господарство
13. Мисливство і рибальство

До розділу включаються:

- матеріали про розвиток народного господарства в області;
- статистичні збірники і підсумкові документи;
- література про стан і розвиток фінансової і банківської систем;
- публікації про проблеми переходу до ринкової економіки, впровадження різних форм власності, нових засобів господарювання;
- публікації про економічні зв'язки з іншими регіонами України, зарубіжними країнами, іноземними фірмами;
- література, присвячена різним галузям промисловості і сільського господарства;
- література про окремі підприємства і господарства краю;
- матеріали про раціоналізаторський і винахідницький рух, кращий досвід роботи в різних галузях народного господарства.

87

V. Охорона здоров'я. Медичні установи

- Організація охорони здоров'я
- Медичні і лікувально-профілактичні установи
- Санаторно-курортне обслуговування населення
- Аптеки. Фармація

У розділі збирається література про історію охорони здоров'я, організацію медичного обслуговування, проблеми народної медицини, роботу медичних установ і окремих працівників; матеріали про внесок місцевих медичних закладів і фахівців у розвиток медичної науки.

VI. Фізична культура і спорт

- Організація фізкультурної і спортивної роботи в області
- Спортивні організації, клуби, товариства. Спортивні споруди
- Окремі види спорту
- Туризм
- Персоналії спортсменів

У розділі подається література про розвиток спорту в області в цілому, а також в окремих населених пунктах, підприємствах і учбових закладах; про участь спортсменів в міжнародних і Всеукраїнських змаганнях. Сюди ввійдуть і підсумкові матеріали про змагання різного рівня, які проходили в області.

VII. Суспільно-політичне життя

- Соціальна структура
- Громадська активність населення
- Політичні партії, рухи, течії, громадські організації та об'єднання
- Профспілковий рух

88

- Міжнаціональні відносини
- Міжнародні зв'язки населення області

У **першому** підрозділі подається література про соціальну структуру в області, її стан, розвиток і роль у громадському і політичному житті.

Підрозділ **“Громадська активність населення”** включає літературу, що висвітлює участь населення області у виборчих кампаніях, страйкових рухах, в обговоренні питань державного і суспільного життя.

У підрозділі **“Політичні партії, рухи, течії, громадські організації та об'єднання”** поряд з матеріалами про діяльність та історію різноманітних політичних угруповань (в алфавіті назв партій) в краї збираються персоналії політичних діячів.

Підрозділ, присвячений **профспілковим організаціям**, відображає літературу про їх участь у здійсненні економічних і політичних перетворень, поліпшенні умов життя і праці людей, матеріали з історії профспілкового руху в області.

У підрозділі **“Міжнаціональні відносини”** групується література про національні рухи і організації, проблеми депортованих народів і біженців, тощо.

Останнє ділення складають матеріали про **міжнародні зв'язки** колективів і окремих громадян, діяльність української діаспори, про міста-побратими, перебування делегацій зарубіжних країн в області, їх враження.

VIII. Державна влада і управління

- Представницька і виконавча влада
- Органи соціального забезпечення. Соціальний захист населення
- Охорона громадського порядку. Судова система
- Військово-патріотична і оборонно-масова робота

89

Розділ включає матеріали про організацію державної влади і управління на території області, роботу місцевих Рад народних депутатів, їх виконкомів і постійних комісій, діяльність народних депутатів, представників органів державної влади; про соціальний захист населення, роботу служби зайнятості, проблеми безробіття і працевлаштування, діяльність благодійних фондів; про правову систему, діяльність правоохоронних органів, податкової служби, митниці; оборонно-масову роботу, діяльність військкоматів, службу молоді області в лавах Збройних сил України.

IX. Релігія. Діяльність церкви

- Історія релігії
- Діяльність релігійних конфесій
- Персоналії

В розділі збираються матеріали про роль релігії і церкви в суспільному житті, історію релігійних рухів і течій в області, міжконфесійні стосунки і конфлікти, антирелігійні кампанії, релігійні свята та обряди, повернення культових споруд, а також персоналії місцевих релігійних діячів.

X. Наука і освіта в області

- Організація і розвиток науки
- Наукові установи області
- Освіта

Дошкільні установи

Загальноосвітня школа

Середня спеціальна і вища освіта

Учбові заклади

90

У розділах, присвячених **науці**, відображається література про наукове життя області в цілому, її історію і сьогодення; діяльність наукових установ і товариств; організацію наукових досліджень; наукові зв'язки і співробітництво; міжнародні і всеукраїнські наукові наради, конференції, що відбувались на території області; участь науковців в міжнародних конгресах.

Підрозділ **“Освіта”** містить літературу про дошкільне виховання, роботу і проблеми загальноосвітньої школи, стан і організацію середньої спеціальної і

вищої освіти, історію і діяльність місцевих учбових закладів.

XI. Культурне і мистецьке життя області

- Культурне життя. Культосвітні установи
- Бібліотечна справа
- Музейна і архівна справа
- Розвиток мистецтва в області
- Архітектура
- Образотворче мистецтво
- Музичне життя
- Театр. Кіномистецтво
- Народна творчість. Прикладне мистецтво
- Художня самодіяльність

У **першому** підрозділі подається література про розвиток культури в області, її матеріально-технічну базу; проведення днів культури, народних свят; про культурні зв'язки з областями України і зарубіжними країнами; про мережу культосвітніх установ (палаців культури, клубів, парків культури і відпочинку, тощо); персоналії діячів культури.

У підрозділі **“Бібліотечна справа”** збираються матеріали про сучасний стан бібліотечного обслуговування, розвиток бібліотечної мережі, діяльність 91

бібліотек різних відомств, трудовий внесок окремих бібліотечних працівників, історію бібліотечної справи в області.

Літературу про діяльність музеїв (державних, народних, шкільних), роботу архівів, їх історію і сучасний стан включає підрозділ **“Музейна та архівна справа”**.

Підрозділ **“Розвиток мистецтва в області”** містить літературу про історію, сучасний стан і розвиток мистецтва та його окремих видів в області в цілому, організацію і проведення фестивалів, мистецьких свят, конкурсів, діяльність місцевих творчих спілок.

У **наступних** підрозділах групуються матеріали про сучасну архітектуру і скульптуру, виставки образотворчого мистецтва, вернісажі, аукціони, каталоги художніх виставок, участь місцевих художників у вітчизняних і міжнародних виставках.

Підрозділ **“Музичне життя”** містить публікації про діяльність філармонії, музичних естрадних і фольклорних колективів, окремих музикантів; про гастрольні концерти видатних митців, а також твори місцевих композиторів.

У підрозділі **“Театр. Кіномистецтво”** збираються матеріали про роботу місцевих театрів (музичних, драматичних, лялькових), гастролі театральних колективів, рецензії та відгуки на вистави; публікації про розвиток кіномистецтва в області.

Наступний розділ включає літературу про історію і відродження народних промислів, виставки творів декоративно-прикладного мистецтва, майстрів народної творчості.

Заключний підрозділ вміщує матеріали про художню самодіяльність в області.

XII. Літературне життя. Мови народів області. Фольклор

- Літературне життя. Місцеві письменники
- Область в літературних творах

- Мови народів області

- Місцевий фольклор

У **першому** підрозділі відображаються матеріали про літературне життя області; проведення з'їздів, конференцій, нарад, літературних свят і читань; діяльність місцевої письменницької організації, літературних об'єднань і гуртків; публікації про лауреатів літературних премій, творчі зустрічі письменників з громадськістю, святкування ювілеїв письменників, персоналії.

У підрозділі **“Область в літературних творах”** представлені художні твори всіх жанрів, присвячені області, незалежно від місця видання, критичні матеріали і рецензії на них.

Підрозділ **“Мови народів області”** вміщує літературу, що характеризує мову, писемність, особливості говірок місцевого населення, історію їх виникнення і розвитку; матеріали про мовну політику в області.

У підрозділі **“Місцевий фольклор”** збираються матеріали про фольклорні експедиції і подорожі; збірники місцевого характеру, що включають місцевий епос, легенди, казки, міфи, пісні, перекази, прислів'я, записані на території області; фольклорні твори краєзнавчого змісту, літературу про збирачів і дослідників фольклору.

XIII. Засоби масової інформації

У розділ **“Засоби масової інформації”** добирається література про стан, організацію, історію місцевого друку, видавничої справи, книжкової торгівлі, обласного радіомовлення і телебачення; публікації про розвиток журналістики в області; обласну організацію спілки журналістів; матеріали з досвіду роботи газетярів, радіо- і тележурналістів.

XIV. Бібліографічні посібники

У розділі збираються всі краєзнавчі бібліографічні матеріали, видані бібліотеками (обласними, галузевими, вищих учбових закладів), організаціями, установами, окремими особами: бібліографічні покажчики, листівки, огляди, бесіди про книги, пам'ятки, а також обширні пристатейні і прикнижкові списки, методично-бібліографічні матеріали.

Структура основних розділів

I. Область в цілому

- Загальні праці про область
- Населення. Національний склад. Демографія
- Адміністративно-територіальний поділ
- Видатні діячі і область. Знатні уродженці області
- Краєзнавство
- Пам'ятки історії і культури. Їх охорона

II. Історія області. Археологія. Етнографія

1. Археологія. Археологічні експедиції і дослідження на території області
2. Етнографія
3. Допоміжні історичні дисципліни
4. Історія області до 1917 р.

- найдавніше минуле
- область у ІХ-ХІІІ ст.
- область у ХІV – середині ХVІІ ст.
- область у другій половині ХVІІ – ХVІІІ ст.
- область у ХІХ ст.
- область на початку ХХ ст.
- 5. Область у радянський період
 - 1917-1920 рр.
 - 1921-1939 рр.
 - 1939-1945 рр.
 - друга половина 40-х – перша половина 50-х рр.
 - друга половина 50-х – перша половина 80-х рр.
 - 1985-1991 рр.
- 6. Область у період незалежної української держави.

ІІІ. Природа і природні ресурси. Екологія

відомості про ландшафт, рельєф, гідроресурси, корисні копалини, клімат, рослинний і тваринний світ.

ІV. Народне господарство

1. Загальні питання розвитку економіки
2. Бюджет. Фінанси. Банківська справа.
3. Приватизація. Підприємництво. Бізнес
4. Промисловість. Загальні питання
 - Окремі галузі промисловості
5. Будівництво
6. Транспорт
7. Зв'язок
8. Комунальне господарство
9. Побутове обслуговування
10. Торгівля. Кооперація. Громадське харчування
11. Сільське господарство
 - Загальні питання розвитку
 - Сільськогосподарські підприємства (колгоспи, радгоспи, агрофірми)
 - Фермерство
 - Рослинництво
 - Тваринництво
12. Лісове господарство
13. Мисливство і рибальство

V. Охорона здоров'я. Медичні установи

- Організація охорони здоров'я
- Медичні і лікувально-профілактичні установи
- Санаторно-курортне обслуговування населення
- Аптеки. Фармація

VI. Фізична культура і спорт

- Організація фізкультурної і спортивної роботи в області
- Спортивні організації, клуби, товариства. Спортивні споруди
- Окремі види спорту

- Туризм
- Персоналії спортсменів

VII. Суспільно-політичне життя

- Соціальна структура
- Громадська активність населення
- Політичні партії, рухи, течії, громадські організації та об'єднання
- Профспілковий рух
- Міжнаціональні відносини
- Міжнародні зв'язки населення області

VIII. Державна влада і управління

- Представницька і виконавча влада
- Органи соціального забезпечення. Соціальний захист населення
- Охорона громадського порядку. Судова система
- Військово-патріотична і оборонно-масова робота

IX. Релігія. Діяльність церкви

- Історія релігії
- Діяльність релігійних конфесій
- Персоналії

X. Наука і освіта в області

- Організація і розвиток науки
- Наукові установи області
- Освіта

Дошкільні установи

Загальноосвітня школа

Середня спеціальна і вища освіта

Учбові заклади

XI. Культурне і мистецьке життя області

- Культурне життя. Культосвітні установи
- Бібліотечна справа
- Музейна і архівна справа
- Розвиток мистецтва в області
- Архітектура
- Образотворче мистецтво
- Музичне життя
- Театр. Кіномистецтво
- Народна творчість. Прикладне мистецтво
- Художня самодіяльність

XII. Літературне життя. Мови народів області. Фольклор

- Літературне життя. Місцеві письменники
- Область в літературних творах
- Мови народів області
- Місцевий фольклор

XIII. Засоби масової інформації

XIV. Бібліографічні посібники